

УДК 378.147

Хоминець Світлана Іванівна

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна
svitlana.khominec@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Анотація. У статті обґрунтовано, що академічна мобільність студентів є вагомим механізмом розвитку вищої школи, яка має на меті покращення якості навчальних програм та планів, рівня наукових досліджень, посилення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти, ступеня особистісного розвитку студента. Метою статті є з'ясування суті феномена академічної мобільності студентської молоді та виявлення чинників, які ускладнюють її реалізацію. Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми, узагальнення, статистичний аналіз. На основі узагальнення наукових підходів (функціонального, особистісного і культурологічного) встановлено, що академічна мобільність – це можливість навчатися, викладати, стажуватися чи здійснювати наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, результатом якої виступає самореалізація особистості в навчальній і професійній діяльності. Визначено три рівні чинників, які ускладнюють процес академічної мобільності студентів – державний рівень, рівень вищого навчального закладу, особистісний рівень. Відзначено, що для зниження впливу зазначених чинників необхідною є певна модернізація в сфері нормативно-правового, інформаційного, інфраструктурного, кадрового, навчально-методичного та фінансового забезпечення процесу академічної мобільності студентів.

Ключові слова: система вищої освіти, академічна мобільність, чинники ускладнення академічної мобільності, форми академічної мобільності, інтернаціоналізація вищої освіти.

Вступ. В сучасних умовах інтеграція вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір стає об'єктивною реальністю, фактором інтернаціоналізації вищої школи. Інтенсифікація процесів освітньо-професійної інтеграції, прискорення темпів науково-технічного прогресу, ускладнення технологій і виробничих відносин вимагають фахової підготовки спеціалістів, здатних досягати успіхів у професійній діяльності і ефективно працювати на рівні світових стандартів, які володіють високим рівнем академічної мобільності вже в період навчання у ВНЗ. Академічна мобільність студентів розглядається і як механізм адаптації особистості до швидкоплинних умов соціального життя, і як результат професійного становлення фахівця в системі компетентісної освіти, що зумовлює узгодження освітніх програм і стандартів, навчальних планів, наукових підходів до професійної підготовки фахівців в Україні і за рубежом тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти академічної мобільності студентів та формування спільного освітнього європейського простору вивчають Я. Боллобаш, В. Гришак, Л. Зновенко, Є. Іванченко, А. Карапетян, В. Кремень, О. Співаковський, М. Степко, А. Шеремет. Серед зарубіжних дослідників означеної проблеми відзначають Ф. Альтбаха, М. Байрема, М. Вейра, Дж. Найта, В. Папацибу, Р. Родаса, А. Сміта, Дж. Стієра, Н. Стромквіста, Б. Уотчера, Д. Хоффмана та ін. Поряд з цим необхідно зауважити, що сучасні науковці по-різному тлумачать поняття академічної мобільності; потребує також подальшого вивчення питання чинників, які ускладнюють процес освітньої мобільності студентів.

Метою даної статті є з'ясування суті феномена академічної мобільності студентської молоді та виявлення чинників, які ускладнюють її реалізацію. **Завдання дослідження:** проаналізувати зміст поняття академічної мобільності; виявити чинники, які ускладнюють академічну мобільність студентів. **Методи дослідження:** теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми, узагальнення, статистичний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Феномен акаде-

мічної мобільності має глибокі історичні корені. Виникнення в XII-XIII ст. перших університетів в Західній Європі (у містах Болонья, Сорбонна, Севілья, Оксфорд та ін.) започаткувало освітню міграцію. На фоні налагодження тісних міжнародних зв'язків між закордонними закладами освіти молоді люди мали можливість навчатися у різних європейських університетах.

Становлення академічної мобільності в нашій країні має певні особливості. Незважаючи на приєднання України до Болонського процесу ще в 2005 році, документами якого академічна мобільність визначалася необхідною складовою європейської системи освіти, тільки в 2011 році була прийнята Постанова КМУ №411 «Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном». У 2013 році Міністерством освіти і науки України було прийнято Наказ про затвердження Примірною положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України, що започаткувало розвиток даного процесу у вітчизняній освітній практиці.

Академічна мобільність сучасних студентів характеризується міждисциплінарним змістом, передбачає виражену готовність до внесення суттєвих змін у власне життя, співвідноситься з розвинутою суб'єктивною як усвідомленням значимості своєї ролі в досягненні успіху, що є особливо важливим в аспекті становлення конкурентноздатного фахівця, для якого соціальна складова має важливе значення.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дає можливість тлумачити зміст поняття академічної мобільності з позиції деяких наукових підходів – функціонального, особистісного, культурологічного, віртуального [3; 4; 6; 8].

Перший підхід дозволяє розглядати академічну мобільність з позиції функціональних особливостей: навчання, науково-дослідницької діяльності, практики. Цей підхід лежить в основі функціонування міжнародних організацій ЮНЕСКО, Асоціації з академічного співробітництва (ACA – Academic Cooperation Association), Європейської комісії та ін.

Зокрема, ЮНЕСКО визначає термін «академічна мобільність» як певний період навчання, викладання чи дослідження в країні, відмінний від місця постійного проживання студента, викладача, вченого. Цей період обмежений у часі і передбачає повернення студента додому по завершенню процесу навчання чи викладання. Термін «академічна мобільність» не передбачає міграцію з однієї країни в іншу [3].

Мобільність європейських студентів, викладачів і вчених – ключовий принцип формування Європейського простору вищої освіти і дослідницького середовища, який передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів з метою акумулювання на особистісному рівні академічного і загальнокультурного потенціалу розвитку національних систем вищої освіти і збільшення їхнього вкладу в соціально-економічний розвиток своїх країн. Зауважимо, що в аспекті функціонального підходу академічна мобільність розглядається тільки як механізм реалізації міжнародної освітньої політики, що звужує межі розуміння даного феномену.

Прихильники особистісного підходу вбачають у академічній мобільності інструмент розвитку особистісних якостей, спосіб самореалізації індивіда. Вчені Л. Зновенко [8], В. Папаціба [5], А. Шеремет [6] та ін. зазначають, що академічна мобільність – це інтегрована особистісна характеристика, яка сприяє культурному та академічному обміну і співробітництву, зростанню особистісного капіталу і отриманню нових знань, умінь і навичок для успішної життєдіяльності в суспільстві по завершенню навчання.

Згідно позиції А. Шеремета, академічна мобільність – це інтегрована особистісна характеристика, яка виражається в здатності долати мовні бар'єри і оперативно реагувати на змінні умови оточуючого середовища для досягнення власних освітніх цілей [6].

Л. Зновенко дещо звужує визначення академічної мобільності і своїм трактуванням применшує необхідність фізичного переміщення студентів та володіння ними вміннями керувати власною освітньою діяльністю, будувати індивідуальний освітній маршрут, прогнозувати свою професійну діяльність з урахуванням вимог нового суспільства [8].

Відзначимо, що прихильники особистісного підходу применшують значення механізмів і умов реалізації академічної мобільності, а в такому разі досліджуваній термін стає тотожним самовдосконаленню особистості.

Прибічники культурологічного підходу акцентують увагу на соціокультурній детермінованості академічної мобільності як інструменту культурного та інтелектуального обміну. Це можливість набуття міжкультурних навичок і підготовки студентів до роботи в міжнародному професійному середовищі. На думку вченого Д. Хоффмана, більшість людей, які зважено приймають рішення про проведення певного періоду часу за рубежом, керуються цікавістю і бажанням ознайомитися з культурними особливостями іншої країни [4]. Однак, не менш важливою є мотивація студентів, пов'язана з навчанням. В іншому разі академічна мобільність перетворюється в освітній туризм.

Віртуальний підхід передбачає включення в поняття академічної мобільності віртуальну мобільність і пересування студентів в рамках дистанційного навчання. Однак, у Болонських документах підкреслюється, що віртуальна мобільність не може бути замінена фізичною мобільністю студентів. Ми погоджуємося з дослідниками, представниками перших трьох наукових підходів, які більш категоричні

і не розглядають віртуальну мобільність як складову академічної, а дистанційне навчання як засіб її реалізації.

На нашу думку, найбільш раціональним є визначення, яке об'єднує ідеї функціонального, особистісного і культурологічного підходів. Відповідно до цього, під академічною мобільністю будемо розуміти можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, результатом якої виступає самореалізація особистості в навчанні і професійній діяльності.

Досліджуючи теоретичні засади модернізації системи вищої освіти України, низка вчених (Я. Болубаш, В. Грищак, В. Кремень, О. Співаковський, М. Степко та ін.) зазначають про позитивні аспекти розвитку академічної мобільності у вітчизняній вищій школі. Так, станом на початок 2016 року у закордонних вищих навчальних закладах за різними програмами академічної мобільності (ступеневої або кредитної) здобувало вищу освіту майже 67 тис. осіб. Серед найбільш бажаних для навчання країн були Польща, Німеччина, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. Динаміка зростання кількості студентів за останнє десятиліття склала 176%. Якщо порівнювати два останні роки, то приріст складає майже 20% або ж майже 11 тис. осіб. Причому 2/3 цього приросту склали саме українці, які навчаються в польських університетах. Також значний приріст українських громадян на різних студіях демонструють канадські, словацькі та італійські університети [7].

На сьогодні розроблені різні класифікації форм академічної мобільності студентів, узагальнення яких дає підставу запропонувати певну інтегральну класифікацію зазначених форм (див. табл. 1).

Таким чином, на сьогоднішній день академічна мобільність студентів в Україні проявляється в різних формах і є досить поширеним явищем, проте існує безліч факторів, які ускладнюють її реалізацію. Так, Е. Ємельянова визначає три рівні чинників, які ускладнюють процес академічної мобільності: на рівні держави, вищого навчального закладу, особистісному рівні [2].

На рівні держави вчена визначає недостатнє фінансування, відмінності в освітніх програмах, планах, відсутність нормативного регулювання системи перерахування кредитів, нерозробленість національних політик мобільності. На рівні вищих навчальних закладів спостерігається відсутність інституційних стратегій мобільності, підтримки академічної мобільності з боку майбутніх роботодавців; недостатні знання іноземної мови викладачів вітчизняних навчальних закладів (для навчання іноземних студентів); недостатні фінансові можливості ВНЗ; комунікаційні труднощі – важко погодити зміст спільної діяльності, досягнути загального порозуміння між навчальними закладами.

На особистісному рівні виокремлюють мотиваційний, інформаційний, оціночний, діяльнісний, соціокультурний, комунікативний та креативний чинники. Мотиваційний чинник передбачає відсутність мотивації внаслідок нерозуміння всіх переваг і вигод від участі в академічній мобільності, інформаційний – незнання термінології, нерозуміння процесу академічної мобільності, відсутність інформації про можливість участі у стажуваннях, отриманні грантів, стипендій тощо, оціночний – невміння оцінити пропонувані програми академічної мобільності і результати від участі в ній, діяльнісний – відсутність досвіду самостійного життя, роботи в команді, соціо-

Таблиця 1.

Інтегральна класифікація форм академічної мобільності

		Довготривалі програми	Короткотривалі програми	
Мета академічної мобільності		Мобільність з метою здобуття вищої освіти (degree mobility)	Мобільність з метою отримання частини освітніх послуг в рамках основної освітньої програми (credit mobility)	Мобільність з метою отримання додаткових компетенцій (non-degree mobility)
Інституціоналізація академічної мобільності	Самостійна мобільність (free-movers)	Здобуття вищої освіти певного рівня: бакалаврат, магістратура, аспірантура, ординатура, докторські програми		Участь у літніх (зимових та ін.) школах, практика, стажування, ознайомча поїздка, мовні курси
	Державні стипендіальні програми		Підтримка включеного навчання (1-2 семестри) у закладах-партнерах; спільні програми	Підтримка літніх та ін. шкіл, ознайомчих поїздок, мовних курсів
	Програми співпраці між вищими навчальними закладами	Здобуття освіти найвищого рівня: магістратура, аспірантура, докторські програми	Підтримка включеного навчання і спільних освітніх програм на основі багатосторонніх угод про співпрацю	Організація літніх та ін. шкіл, стажувань, практик для студентів на основі міжвузівських договорів про співпрацю
	Підтримка академічної мобільності різними агенціями	Здобуття вищої освіти будь-якого рівня		Організація практик, мовних курсів, стажувань

культурний – недостатній обсяг знань про традицію і культуру інших народів, комунікативний – низький рівень володіння іноземною мовою; труднощі під час встановлення контактів із зарубіжними колегами, креативний – невіміння генерувати ідеї і передбачати їхні наслідки [2, с. 42].

Для вирішення зазначених проблем, на нашу думку, необхідно розв'язати низку завдань у сфері:

- нормативно-правового забезпечення – удосконалення законодавства щодо академічної мобільності студентів; захисту прав і безпеки іноземних студентів; розробка нормативних документів на рівні вищих навчальних закладів із урахуванням специфіки їхньої діяльності;
- інформаційного та інфраструктурного забезпечення: створення і розповсюдження актуальної інформації щодо академічної мобільності, проведення навчальних семінарів, формування корпоративної атмосфери підтримки, схвалення і популяризації участі в програмах студентських обмінів, формування відповідних підрозділів у ВНЗ, які б не тільки надавали інформаційну і консультативну підтримку, а й допомагали в пошуках джерел фінансування навчання студентів за кордоном;
- кадрового забезпечення: підготовка та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи до роботи з іноземцями, удосконалення їхніх мовних навичок;

- навчально-методичного забезпечення: дійсне впровадження кредитно-модульного навчання, а не формальне нарахування кредитів, представлення навчально-методичних матеріалів у віртуальному освітньому середовищі Moodle, перехід до студентоцентрованого навчального процесу, при якому викладач забезпечує всебічну підтримку студента, надає можливості вивчати певну дисципліну не тільки за програмними стандартами вищої школи, а й зразками більш поглибленої підготовки;
- фінансового забезпечення: збільшення державної фінансової підтримки участі студентської молоді в зарубіжних освітніх програмах, розвиток програм державного кредитування і субсидування академічної мобільності студентів та ін.

Висновки. Академічна мобільність студентів є вагомим механізмом розвитку вищої школи. Визначено три рівні чинників, які ускладнюють процес академічної мобільності – державний рівень, рівень вищого навчального закладу, особистісний рівень. Для зниження впливу зазначених чинників необхідно є певна модернізація в сфері нормативно-правового, інформаційного, інфраструктурного, кадрового, навчально-методичного та фінансового забезпечення академічної мобільності студентів. Напрямами подальших наукових розвідок є дослідження феномену готовності студентів до академічної мобільності.

References

1. Chistohvalov, V.N., & Filippov, V.M. (2008). *Sostojanie, tendencii i problemy akademicheskoy mobil'nosti v Evropejskom prostranstve vysshego obrazovanija [The state, trends and problems of academic mobility in the European Higher Education]*. Moscow: RUDN [in Russian].
2. Emeljanova, E. (2013). *Pedagogicheskoe obespechenie gotovnosti studentov k akademicheskoy mobilnosti [Pedagogical support of student's readiness for academic mobility]*. (Unpublished doctoral dissertation). Moscow State Pedagogical University, Moscow [in Russian].
3. Halimi, S. (Ed.). (2009, July). *World Conference on Higher Education 2009: the new dynamics of higher education and research for societal change and development*. Paris: UNESCO Headquarters.
4. Hoffman, D. (2009). Changing Academic Mobility Patterns and International Migration. *Journal of Studies in International Education*, 3, 347-364.
5. Papatsiba, V. (2005). Political and Individual Rationales of Student Mobility: a case-study of ERASMUS and a French regional scheme for studies abroad. *European Journal of Education*, 40(2), 173-188.
6. Sheremet, A.N. (2009). *Formirovanie akademicheskoy mobilnosti budushih uchitelej informatiki sredstvami informacionnyh*

- i kommunikacionnyh tehnologij [Formation of academic mobility of future informatics teachers by the means of information and communication technologies]. (Unpublished doctoral dissertation). Kuzbass State Pedagogical Academy, Novokuznetsk [in Russian].*
7. *Ukrainski studenti za kordonom: fakti ta stereotipi: zvit analitichnogo centru CEDOS [Ukrainian students abroad: the fact and stereotypes: analytical center report CEDOS]. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.*
  8. Znovenko, L.V. (2008). *Razvitie akademicheskoy mobil'nosti studentov pedagogicheskogo vuza v usloviyah nepreryvnogo obrazovanija [Development of academic mobility of students of a pedagogical university in conditions of continuous education]. (Unpublished doctoral dissertation). Omsk: Omsk State Pedagogical University [in Russian].*

Список використаної літератури

1. Чистохвалов В.Н. Состояние, тенденции и проблемы академической мобильности в Европейском пространстве высшего образования / В.Н.Чистохвалов, В.М.Филиппов. – М.: РУДН, 2008. – 162 с.
2. Емельянова Э. Педагогическое обеспечение готовности студентов к академической мобильности: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Элла Леонидовна Емельянова. – М.: МГПУ, 2013. – 194 с.
3. World Conference on Higher Education 2009 (WCHE): the new dynamics of higher education and research for societal change and development: conference paper/UNESCO; ed. by S. Halimi. – Paris, UNESCO Headquarters, 2009. – P.5.
4. Hoffman D. Changing Academic Mobility Patterns and International Migration / D. Hoffman // Journal of Studies in International Education. 2009. – Vol. 13. – №3. – P. 347-364.
5. Papatsiba V. Political and Individual Rationales of Student Mobility: a case-study of ERASMUS and a French regional scheme for studies abroad / V. Papatsiba // European Journal of Education. – 2005.– Vol. 40 – №2. – P. 173-188.
6. Шеремет А.Н. Формирование академической мобильности будущих учителей информатики средствами информационных и коммуникационных технологий: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Алена Николаевна Шеремет. – Новокузнецк: КГПА, 2009. – 22 с.
7. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи: звіт аналітичного центру CEDOS: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy>.
8. Зновенко Л.В. Развитие академической мобильности студентов педагогического вуза в условиях непрерывного образования: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Лариса Валерьевна Зновенко. – Омск: ОГПУ, 2008. – 23 с.

Рецензент: канд.пед.наук, доц. Кухта М. І.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.
Стаття прийнята до друку 25.04.2018 р.

Хоминец Светлана

аспирант кафедри общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Аннотация. На сегодняшний день в научной литературе наблюдается семантическая неопределенность терминологии, которая характеризует содержание понятия академической мобильности, недостаточно освещены факторы, осложняющие процесс академической мобильности студентов. Целью статьи является выяснение сути феномена академической мобильности студенческой молодежи и выявление факторов, которые затрудняют ее реализацию. Методы исследования: теоретический анализ психолого-педагогической литературы по данной проблеме, обобщение, статистический анализ. На основе обобщения научных подходов (функционального, личностного и культурологического) установлено, что академическая мобильность – это возможность учиться, преподавать, стажироваться или осуществлять научную деятельность в другом учебном заведении на территории Украины или за ее пределами, результатом которой выступает самореализация личности в обучении и профессиональной деятельности. Определены три уровня факторов, которые усложняют процесс академической мобильности студентов – государственный уровень, уровень высшего учебного заведения, личностный уровень. Отмечено, что для снижения влияния указанных факторов необходима определенная модернизация в сфере нормативно-правового, информационного, инфраструктурного, кадрового, учебно-методического и финансового обеспечения академической мобильности студентов.

Ключевые слова: система высшего образования, академическая мобильность, факторы затруднения академической мобильности, формы академической мобильности, интернационализация высшего образования.

Khomynets Svitlana

Postgraduate Student
Department of General Pedagogics and Pedagogy of Higher School
State University «Uzhgorod National University»
Uzhgorod, Ukraine

SOME ASPECTS OF STUDENTS' ACADEMIC MOBILITY IN DOMESTIC EDUCATIONAL PRACTICE

Abstract. It has been substantiated that students' academic mobility is an important mechanism for the development of the higher school aimed at improving of the quality of curricula and plans, the level of scientific research, strengthening the academic and cultural internationalization of European higher education, the degree of personal development of the student. The purpose of the article is to find out the essence of the phenomenon of academic mobility of student youth and to identify the factors that complicate its implementation. Methods of

research: theoretical analysis of psychological and pedagogical literature on the given problem, generalization, statistical analysis. On the basis of the generalization of scientific approaches (functional, personal and cultural) it has been established that academic mobility is an opportunity to study, teach, practice or carry out scientific activity in another educational institution in or outside Ukraine, the result of which is self-realization of the individual in the process of learning and professional activities. There are determined three levels of factors that complicate the process of academic mobility: the state level (insufficient financing, imperfection of normative regulation of the credit transfer system), the level of higher education institutions (lack of institutional mobility strategies, differences in educational programs, plans), personal level (motivational (lack of motivation as a result of misunderstanding of the benefits of participating in academic mobility), informational (lack of information on internships, grants, scholarships), evaluative (inability to evaluate the academic mobility programs and the results from participation in it), active (lack of experience in independent living, teamwork), socio-cultural (lack of knowledge about the tradition and culture of other people), communicative (low level of possession of a foreign language), creative (inability to generate ideas and to predict their consequences). It should be noted that for the purpose of elimination of these factors there is needed some modernization in the sector of normative-legal, informational, infrastructural, personnel, educational -methodical and financial support of students' academic mobility.

Key words: higher educational system, academic mobility, factors complicating the academic mobility, forms of academic mobility, internationalization of higher education.